

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА

МЕДВІДЬ МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ

УДК 336.025:332.142.2(477.54)

**ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
(на прикладі Харківської області)**

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Полтава – 2008

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ
Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент

Червяков Іван Михайлович,

Головне управління юстиції в Харківській області,
Міністерство юстиції України, заступник начальника
Головного управління юстиції в Харківській області

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Задорожний Григорій Васильович,**
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Міністерство освіти і
науки України, професор кафедри економічної теорії та економічних методів
управління

кандидат економічних наук **Гончарова Вікторія Олексіївна,** Харківський
національний університет внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ
України, доцент кафедри економічної безпеки

Захист відбудеться "22" лютого 2008 року о 14⁰⁰ годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради К 44.052.03 Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка МОН України за адресою: 36011, м.
Полтава, Першотравневий проспект, 24

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Полтавського національного
технічного університету імені Юрія Кондратюка МОН України за адресою:
36011, м. Полтава, Першотравневий проспект, 24

Автореферат розісланий " 18 " січня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.В. Комеліна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку продуктивних сил та трансформаційні перетворення в економіці вимагають застосування адекватних підходів до розвитку системи економічної безпеки держави у цілому та її регіонів, що ґрунтуються на нових теоретико-методологічних засадах. Насамперед об'єктивною необхідністю є зосередження досліджень на окремих складниках економічної безпеки, зокрема фінансовій, з метою забезпечення системності у вирішенні проблем національної безпеки.

Наявність загроз фінансовій безпеці стримують розвиток економіки регіонів, як наслідок, призводять до зростання соціальної напруженості. У зв'язку з цим для стабільного економічного розвитку регіонів та держави в цілому при формуванні бюджету та здійсненні регіональної політики необхідним є врахування стану фінансової безпеки кожного регіону.

Усе це зумовило інтерес до визначеної проблематики з боку вчених. Теоретико-методологічними проблемами економічної та фінансової безпеки, зокрема у регіональному аспекті, займалися такі зарубіжні і вітчизняні вчені, як Л.І. Абалкін, О.М. Бандурка, О.І. Барановський, І.Ф. Бінько, В.М. Геєць, С.Ю. Глазьев, В.О. Гончарова, Г.Ю. Дарнопих, В.Є. Духов, М.М. Єрмошенко, Я.А. Жаліло, Г.В. Задорожний, П.О. Іващенко, А.Б. Кочинський, В.І. Мунтіян, Є.А. Олейніков, Г.А. Пастернак-Таранушенко, К.Я. Петрова, В.А. Предборський, С.В. Тютюннікова, В.К. Сенчагов, І.М. Червяков, В.І. Шлемко та багато інших. Оцінюванню стану економічної безпеки окремих регіонів та її складових присвячені праці І.О. Александрова, Н.С. Вавдіюк, З.В. Герасимчук, Т.С. Клебанової, В.О. Онищенко, О.В. Половяна, В.С. Пономаренка, В.К. Сенчагова, Н.Л. Чернова та інших.

Проте структурні зміни в економіці вимагають постійного вдосконалення методологічних аспектів фінансової безпеки. Подальших досліджень потребують проблеми оцінювання стану фінансової системи регіону та виявлення системи загроз, характерних для конкретного регіону, удосконалення підходів до побудови економіко-математичних моделей оцінювання та прогнозування стану фінансової системи регіону для потреб забезпечення його фінансової безпеки. Усе це зумовило необхідність проведення дослідження в цій сфері та вибір теми дисертації, мети і задач дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з планами науково-дослідних робіт: Академії внутрішніх військ МВС України за темою "Методика визначення та прогнозування рівня складності оперативної обстановки в зонах відповідальності частин ВВ МВС України" (шифр "Рівень"), у межах якої автором розроблено методичні підходи оцінювання соціальної напруженості в регіоні та здійснено кластерний аналіз регіонів за показниками соціальної напруженості; Національного інституту проблем міжнародної безпеки за темою

"Розробка міждержавної програми реалізації економічного проекту ГУАМ "Придунайський енерготранспортний міст" (номер державної реєстрації 0107U007158), у межах якої автором обґрунтовано підходи до оцінювання фінансової безпеки регіонів, на території яких здійснюватиметься реалізація економічних проектів ГУАМ. Тема та зміст дисертації відповідають основним напрямкам Стратегії національної безпеки України та Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методологічних засад оцінювання стану фінансової безпеки регіону та обґрунтування практичних рекомендацій щодо розроблення комплексу економіко-математичних моделей для забезпечення фінансової безпеки регіону.

Для досягнення поставленої мети дослідження вирішувалися такі завдання:

- розкрити сутність фінансової безпеки регіону та визначити її вплив на економічний розвиток регіону;

- визначити принципи регіональної політики щодо забезпечення фінансової безпеки;

- поглибити методологічні засади забезпечення фінансової безпеки та здійснити відповідну класифікацію станів фінансової системи регіону;

- узагальнити існуючі методичні підходи, розробити авторську методику оцінювання фінансової безпеки на регіональному рівні та здійснити оцінювання стану фінансової системи кожного регіону;

- здійснити групування регіонів України за показниками фінансової безпеки регіону з метою встановлення їх диспропорцій та визначення ефективності заходів регіональної політики забезпечення фінансової безпеки;

- розробити підхід до прогнозування стану фінансової системи регіону та апробувати його на прикладі Харківської області;

- визначити суб'єктів забезпечення фінансової безпеки регіону та запропонувати заходи щодо попередження, нейтралізації та ліквідації негативних факторів фінансової системи регіону.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення фінансової безпеки регіону.

Предметом дослідження є теоретичні та науково-практичні основи оцінювання та забезпечення фінансової безпеки регіонів.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дисертації склали фундаментальні положення теорії систем та прийняття рішень, результати вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень у сфері економічної та фінансової безпеки та використання економіко-математичних методів.

У процесі дослідження були використані такі методи: *системного аналізу* – для уявлення об'єкта дослідження і його складників, завдань та інструментів дослідження; *експертних оцінок* – з метою оцінювання системи фінансової безпеки регіонів на якісному рівні, а саме при формуванні системи показників та їх порогових значень; *кластерного аналізу* – для розподілу регіонів по класах

за значеннями показників фінансової безпеки регіонів; *аналізу часових рядів* – з метою виділення циклічних складників показників фінансової безпеки регіону; *прогнозування* – для визначення стану фінансової системи регіону в майбутньому.

Інформаційною базою дослідження були закони України, укази Президента України, постанови і програми Кабінету Міністрів України, інші нормативні документи міністерств і відомств України з питань забезпечення фінансової безпеки регіонів. У роботі використано статистичні дані Державного комітету статистики України про соціально-економічний стан країни та Департаменту інформаційних технологій МВС України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше

розроблено методичні підходи оцінювання стану фінансової безпеки регіону, які полягають у послідовному порівнянні системи показників фінансової безпеки з їх пороговими значеннями у комплексі з аналізом тенденцій зміни цих показників. Уведено в систему показників фінансової безпеки регіону новий показник "Темп зростання (зменшення) суми матеріальних утрат регіону внаслідок вчинення фінансових злочинів", який характеризує тенденцію обсягів утрат фінансових ресурсів регіону внаслідок протиправних дій. Визначено порогове значення інтегрального показника соціальної напруженості регіону, наближення до якого свідчить про збільшення ймовірності виникнення масових заворушень у регіоні. Запропоновані методичні підходи дають можливість оцінити ефективність регіональної політики забезпечення фінансової безпеки;

удосконалено

термінологічний апарат, зокрема запропоновано визначення поняття "фінансова безпека регіону", під яким пропонуємо розуміти стан економічного розвитку регіону, що характеризується необхідними фінансовими ресурсами для задоволення потреб населення регіону, виконання своїх функціональних зобов'язань усіма ланками фінансової системи стосовно захисту його фінансових інтересів, попередження фінансових загроз та небезпек, подолання фінансової кризи та забезпечення ефективного функціонування економіки регіону в цілому, що, на відміну від існуючих, виражає стан фінансової системи регіону через ефективність використання його фінансових ресурсів та, відповідно, задоволення потреб населення;

класифікацію станів фінансової системи регіону за ступенем прояву фінансових загроз та небезпек, яка, на відміну від існуючих, дає змогу встановити перехід регіональної системи з одного стану в інший через зміну ефективності використання її фінансових ресурсів у часі (безпечний, ускладнений, загострений та екстремальний);

підхід до групування регіонів з метою встановлення їх диспропорцій у забезпеченні фінансової безпеки, який відрізняється від інших чітким визначенням кількості кластерів; порівняння диспропорцій у часі дає

можливість чітко визначити ефективність регіональної політики щодо забезпечення фінансової безпеки;

дістали подальший розвиток

принципи регіональної політики, що, на відміну від інших, дозволяють формувати систему фінансової безпеки регіону та забезпечують ефективність здійснення заходів забезпечення фінансової безпеки регіону залежно від стану фінансової системи;

регіональний менеджмент, а саме здійснено розподіл системи повноважень суб'єктів фінансової безпеки на державному та регіональному рівні, які, на відміну від інших, передбачають здійснення заходів щодо попередження, нейтралізації та ліквідації негативних факторів фінансової системи регіону;

методичні підходи до прогнозування стану фінансової системи регіону, що ґрунтуються на використанні економетричної модифікації методу багатовимірної лінійної екстраполяції, необхідного для здійснення заходів із попередження, запобігання та ліквідації загроз і небезпек фінансовій системі регіону.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні розробки, викладені в дисертації, доведені до рівня практичних пропозицій і закінчених сценаріїв використання. Практичну цінність має методика оцінювання стану фінансової безпеки регіонів (автоматизована в табличному процесорі Microsoft Excel). Основні ідеї і висновки дисертаційного дослідження впроваджено: у діяльність Головної служби соціально-економічного розвитку Секретаріату Президента України (довідка № 10-09/1682 від 31.08.07 р.); у роботу Департаменту з питань економічної, соціальної та екологічної безпеки Апарату Ради національної безпеки і оборони України (довідка № 6/10-2139-6-1 від 21.08.07 р.); у роботу Секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань бюджету (довідка № 152/7 від 27.09.07 р.); у навчальний процес при вивченні дисципліни "Статистика фінансів" за темою "Економіко-статистичний аналіз фінансової безпеки регіону" у Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна (довідка № б/н від 14.06.07 р.); в навчальну та науково-дослідну роботу Інституту ділової кар'єри (довідка № 025-1 від 18.07.07 р., Росія, м. Москва); у науково-дослідну роботу Інституту гуманітарних досліджень Московського гуманітарного університету (довідка № 648 від 06.08.07 р., Росія, м. Москва).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до розроблення теоретичних і науково-практичних положень щодо оцінювання і прогнозування стану фінансової системи регіону. Наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, виконаних у співавторстві, у дисертації використані тільки ті ідеї, положення і розрахунки, які отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні результати теоретичних і практичних досліджень доповідались і обговорювались на 10-ти науково-практичних конференціях: науково-практичній конференції "Економічна злочинність в Україні: шляхи протидії" (м. Харків, НУВС, 19 червня 2004 р.); науково-практичній конференції "Проблеми забезпечення внутрішньої безпеки держави" (м. Харків, ВІ ВВ МВС України, 1-2 лютого 2005 р.); Міжнародній науково-практичній конференції "Актуальні проблеми протидії економічній злочинності, тінізації та корупції в умовах формування ринкової економіки в Україні" (м. Львів, ЛЮІ МВС України, 30 вересня 2005 р.); науково-практичній конференції "Місце і роль внутрішніх військ у забезпеченні внутрішньої безпеки держави" (м. Харків, ВІ ВВ МВС України, 23-24 листопада 2005 р.); Міжнародній науково-практичній конференції "Стратегія співробітництва центра і регіонів у вирішенні проблем соціально-економічного і культурного розвитку" (м. Керч, Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 26 травня 2006 р.); п'ятій міжвузівській науково-практичній конференції з актуальних питань менеджменту і бізнесу (Росія, м. Москва, Національний інститут бізнесу, 10 листопада 2006 р.); науково-практичній конференції "Стратегія економічного розвитку України: тенденції, пріоритети, перспективи" (м. Харків, 12-13 грудня 2006 р.); науково-практичній конференції "Місце і роль внутрішніх військ у забезпеченні внутрішньої безпеки держави" (м. Харків, Академія ВВ МВС України, 28-29 лютого 2007 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції "Загальноекономічні та фінансові аспекти формування інноваційного потенціалу регіону" (м. Полтава, Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка, 29-30 березня 2007 р.); за круглим столом "Східний вимір політики ЄС" (м. Київ, Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБіО України, 27 вересня 2007 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 11 наукових праць (загальний обсяг 3,1 друк. арк., автору належить – 2,6 друк. арк.), з них – 4 статті у наукових фахових виданнях, включених до переліку ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації – 238 сторінок. Робота містить 15 таблиць та 34 рисунки, серед яких 6 займають усю площу сторінки, список використаних джерел з 166 найменувань на 14 сторінках, 15 додатків на 48 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі "Методологія забезпечення фінансової безпеки регіону" обґрунтовано економічний зміст фінансової безпеки регіону, її вплив на економічний розвиток регіону; визначено принципи регіональної політики забезпечення фінансової безпеки регіону; узагальнено загрози за складовими

фінансової системи регіону; проаналізовано методичні підходи до оцінювання фінансової безпеки регіонів.

Доведено, що забезпечення фінансової безпеки безпосередньо впливає на політичне життя суспільства, реалізацію економічної політики, виконання соціальних програм, зміцнення обороноздатності та безпеки держави, вирішення екологічних проблем.

З метою уникнення у науковому обігу існуючих розбіжностей в застосуванні термінологічного апарату, запропоновано під "рівнем безпеки" розглядати рівні забезпечення фінансової безпеки від міжнародної глобальної безпеки до безпеки особистості, в тому числі – регіону; під "станом безпеки" – якісну сторону забезпечення безпеки, яка має математичну інтерпретацію; під "загрозами" – потенційну можливість завдання шкоди; під "небезпекою" – конкретну і безпосередню, реальну форму прояву загрози, яка має ймовірну математичну інтерпретацію.

Соціально-економічний розвиток регіонів України висуває потребу вдосконалення теоретико-методологічних засад забезпечення фінансової безпеки на регіональному рівні. Доведено, що для забезпечення її нормального функціонування мають бути чітко визначені концепція фінансової безпеки, стратегія фінансової безпеки регіону, узгоджені інтереси фінансової безпеки держави та регіону, виявлені негативні фактори фінансовій системі регіону, визначені показники фінансової безпеки регіону та їх порогові значення, організаційна структура фінансової безпеки регіону, постійно вдосконалюватись правове забезпечення фінансової безпеки регіону.

Визначено принципи регіональної політики, що на відміну від інших дозволяють формувати систему фінансової безпеки регіону та забезпечують ефективність здійснення заходів забезпечення фінансової безпеки регіону залежно від стану фінансової системи.

Визначено загрози фінансовій системі на регіональному рівні за її складовими: бюджетною, податковою, грошово-кредитною, валютно-банківською, фондовою, розрахунковою, інвестиційною, митно-тарифною.

Доведено, що порівняння значень показників фінансової безпеки регіону з пороговими надає необхідну інформацію для прийняття відповідних урядових рішень з позиції регіональної політики забезпечення фінансової безпеки.

Здійснено аналіз методичних підходів оцінювання економічної безпеки суб'єктів та її складових. Встановлено, що їх загальним недоліком є відсутність комплексного підходу до вирішення проблеми моделювання процесу оцінювання та забезпечення фінансової безпеки систем, тим самим обґрунтовано необхідність розроблення методики оцінювання фінансової безпеки регіону.

У другому розділі "**Аналіз та оцінювання фінансової безпеки регіонів України**" визначено систему показників фінансової безпеки регіонів, їх порогові значення; оцінено ефективність регіональної політики забезпечення фінансової безпеки, шляхом групування регіонів за значеннями показників

фінансової безпеки; визначено систему показників соціальної напруженості регіонів та проведено кластерний аналіз регіонів за соціальною напруженістю; запропоновано власну класифікацію станів фінансової системи регіонів та розроблено модель оцінювання стану фінансової безпеки регіону.

Основною вимогою до показників фінансової безпеки регіону є достовірність та об'єктивність інформації. Тому найбільш прийнятною для оцінювання фінансової безпеки регіонів є система показників, значення яких розраховуються за методологією, затвердженою органами державної статистики та інформація щодо них є загальнодоступною. Проведений аналіз існуючих систем показників для оцінювання фінансової безпеки регіону засвідчив відсутність уніфікованого підходу до її формування. Окремі системи показників застосовуються для проведення разового дослідження за індивідуальною методикою розрахунку або джерела визначення значень показників не є загальнодоступними. Для оцінювання фінансової безпеки регіонів запропоновано показники, відображені в табл. 1.

Система фінансової безпеки відповідає за збереження ресурсів, виконання державних зобов'язань та функцій, реалізацію соціальних програм. Фінансові втрати держави залежать від стану злочинності, що є соціально небезпечним явищем для суспільства і держави. Як показали дослідження, це явище в регіоні характеризує показник "Темп зростання (зменшення) суми матеріальних втрат регіону внаслідок вчинення фінансових злочинів". Оскільки на сьогоднішній день значення даного показника не відображаються в статистичній звітності Департаменту інформаційних технологій МВС України, то у системі показників фінансової безпеки регіону використовували показник "Темп зростання (зменшення) суми матеріальних втрат регіону внаслідок вчинення економічних (зокрема фінансових) злочинів".

Використовуючи метод експертних оцінок, доведено що всі запропоновані показники фінансової безпеки регіону є вагомими і визначено їх коефіцієнти. Застосовуючи метод Дельфи, визначено верхнє та нижнє порогові значення показників фінансової безпеки регіонів (табл. 1).

Для оцінювання економічної безпеки регіону та її складових серед економіко-математичних методів найбільш застосовують кластерний аналіз. Порівняння диспропорцій регіонів в часі за методом кластерного аналізу дає можливість чітко визначити ефективність регіональної політики забезпечення фінансової безпеки. Важливою умовою в застосуванні кластерного аналізу для порівняння регіонів за станом їх фінансової безпеки є визначення кількості кластерів для групування регіонів за схожістю значень показників фінансової безпеки. Оптимальну кількість кластерів доцільно визначати за принципами інформаційної теорії К. Шеннона.

У результаті проведеного кластерного аналізу визначено, що кращими за станом фінансової безпеки у 2004–2006 рр. були такі регіони, як Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Львівська, Миколаївська та Харківська області.

**Показники фінансової безпеки регіонів,
їх порогові значення та коефіцієнти**

Назва показника, p_i	Ваговий коефіцієнт, λ_i	Порогове значення (станом на 2006 р.)	
		верхнє, $p_i^{*в}$	нижнє, $p_i^{*н}$
1. Темпи зростання (зменшення) валового регіонального продукту, %	0,131	—	95
2. Індекси споживчих цін, %	0,120	102	—
3. Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, тис. дол. США	0,074	не визн.	0,1
4. Коефіцієнт покриття експортом імпорту	0,040	1	—
5. Частка простроченої дебіторської заборгованості в загальній величині дебіторської заборгованості, %	0,023	3,7	—
6. Частка простроченої кредиторської заборгованості в загальній величині кредиторської заборгованості, %	0,023	3,7	—
7. Темпи зростання (зменшення) фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування, %	0,103	—	95
8. Частка безробітних в загальній величині до економічно активного населення, %	0,063	6	—
9. Темпи зростання (зменшення) суми заборгованості по виплаті заробітної плати, %	0,057	105	—
10. Відношення витрат до доходів населення	0,091	1	—
11. Темпи зростання (зменшення) суми матеріальних втрат регіону внаслідок вчинення економічних злочинів, %	0,109	105	—

В окремий кластер виділяється м. Київ. Особливістю цього регіону порівняно з іншими є велика різниця у значеннях показників. Горизонтальні деревоподібні діаграми фінансової безпеки регіонів за 2002–2006 рр. свідчать, що така різниця в значеннях показників з кожним роком зростає.

Обґрунтовано доцільність класифікації регіону за їх станом фінансової системи: безпечний – загрози не здатні завдати шкоди регіону; ускладнений – є потенційна можливість завдання шкоди фінансовій системі регіону; загострений – це небезпечний стан, який характеризується високою ймовірністю фінансових втрат та посиленням соціальної напруженості в регіоні (можливе виникнення заворушень); екстремальний – це небезпечний післяпороговий стан, який характеризується не тільки реальною можливістю втрат регіоном продуктивних сил, а й низькою ймовірністю їх відновлення в короткий термін, реальним чи можливим заподіянням шкоди населенню регіону і навколишньому середовищу (групові порушення громадського

порядку, масові безладдя, вибухи, аварії, катастрофи, землетруси, повені, селі, епідемії, епізоотії тощо). З урахуванням викладеного вище процес ускладнення стану у регіонах та відповідне погіршення (покращення) стану фінансової безпеки регіону подано на рис. 1.

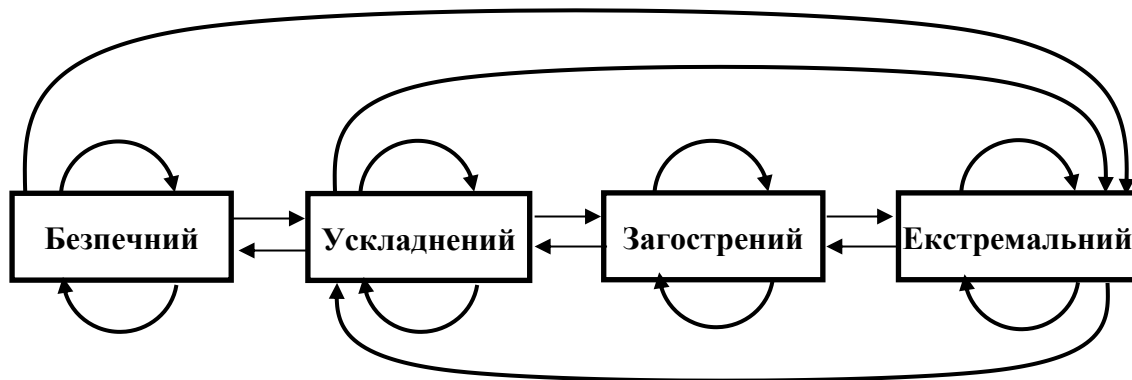

Рис. 1 Структурна схема переходу станів фінансової системи регіону

Запропоновано оцінювати фінансову безпеку регіону з визначенням відповідного її стану шляхом послідовного порівняння поточних значень показників фінансової безпеки з їх пороговими значеннями у комплексі з аналізом тенденцій зміни цих показників. Відповідно до цього підходу розроблено й автоматизовано в табличному процесорі Microsoft Excel методику оцінювання стану фінансової безпеки регіону, яка ґрунтується на такому алгоритмі: на першому етапі виявляється наявність ознак екстремального стану; на другому – вимірюється стан соціальної напруженості в регіоні порівнянням індексів показників фінансової безпеки регіону з їх пороговими значеннями, тобто виявляються ознаки загостреного стану; на третьому етапі – шляхом порівняння показників фінансової безпеки регіону з їх пороговими значеннями визначається стан фінансової системи регіону (як безпечний чи ускладнений). Запропонована методика дає можливість не тільки визначити стан фінансової системи конкретного регіону, а й виявити показники, значення яких вийшли за поріг безпечного стану, тобто відображає проблеми забезпечення безпеки в регіоні.

Встановлено, що ознаки екстремального стану фінансової системи регіону відповідають умовам введення надзвичайного стану, які визначені Законом України "Про правовий режим надзвичайного стану".

З метою визначення ознак загостреного стану фінансової системи регіону є необхідним оцінити соціальну напруженість в цьому регіоні, що досягається зміною показників фінансової безпеки регіону в часі, які відображені в таблиці 2.

Таблиця 2

Показники фінансової безпеки регіону, індекси яких визначають стан соціальної напруженості в регіоні та їх характеристики

Назва показника, p_i	Ваговий коефіцієнт індексу показника, k_i	Порогове значення індексу показника	
		верхнє, $I_{p_i}^{*e}$	нижнє, $I_{p_i}^{*n}$
Темп зростання (зменшення) валового регіонального продукту, %	0,176	—	95
Частка безробітних в загальній величині до економічно активного населення, %	0,2	101	—
Відношення витрат до доходів населення	0,224	105	—
Темп зростання (зменшення) суми матеріальних втрат регіону внаслідок вчинення економічних злочинів, %	0,165	105	—
Індекси споживчих цін, %	0,235	102	—

Для оцінювання соціальної напруженості запропоновано використовувати розрахунок відхилень значень індексів показників від їх порогових значень за формулою

$$\Delta I_{p_i} = \begin{cases} 1 & \text{при } I_{p_i} \geq I_{p_i}^{*e}, \\ 1 & \text{при } I_{p_i} \leq I_{p_i}^{*n}, \\ 0 & \text{при } I_{p_i}^{*n} < I_{p_i} < I_{p_i}^{*e}, \end{cases}$$

де I_{p_i} – індекс показника p_i ;

$I_{p_i}^{*e}$ – верхнє порогове значення I_{p_i} ;

$I_{p_i}^{*n}$ – нижнє порогове значення I_{p_i} ;

ΔI_{p_i} – відхилення I_{p_i} від порогового значення.

Стан соціальної напруженості в регіоні визначаємо за формулою

$$CH = \sum_{i=1}^n k_i \Delta I_{p_i},$$

де k_i – ваговий коефіцієнт, що характеризує важливість I_{p_i} .

Результати проведеного порівняльного аналізу регіонів за соціальною напруженістю відображено на рис. 2. Виявлено, що найбільша соціальна напруженість у 2004 р. спостерігалась у Донецькій області та м. Києві. У 2005 р. соціальна напруженість в державі значно спала, але порівняно високою спостерігалась в Дніпропетровській, Житомирській, Запорізькій, Київській, Сумській та Черкаській областях. В цих регіонах найбільша ймовірність виникнення масових заворушень, що є загрозою, яка проявляється в можливих втратах фінансових ресурсів.

Рис. 2 Найбільш соціально напружені регіони України в 2005 р.

Ймовірність виникнення масових заворушень в певному регіоні країни визначається за формулою

$$Prob = \begin{cases} \frac{CH_{nc}}{CH_{np}}, & \text{при } 0 \leq \frac{CH_{nc}}{CH_{np}} \leq 1 \\ 1, & \text{при } \frac{CH_{nc}}{CH_{np}} > 1 \end{cases},$$

де CH_{nc} – соціальна напруженість на поточний час, CH_{np} – порогове значення соціальної напруженості.

Щоб визначити безпечний чи ускладнений стан фінансової системи регіону, пропонується використовувати розрахунок відхилення значення показника від порогового за формулою

$$\Delta p_i = \begin{cases} 1 & \text{при } p_i \geq p_i^{*g}, \\ 1 & \text{при } p_i \leq p_i^{*n}, \\ 0 & \text{при } p_i^{*n} < p_i < p_i^{*g}, \end{cases}$$

де p_i – значення i -го показника фінансової безпеки регіону;

p_i^{*g} – верхнє порогове значення p_i ;

p_i^{*n} – нижнє порогове значення p_i ;

Δp_i – відхилення p_i від порогового значення.

Після цього розраховуємо узагальнений показник стану фінансової безпеки регіону, який є адитивною функцією від відхилень показників:

$$P = \sum_{i=1}^n \lambda_i \Delta p_i,$$

де P – узагальнений показник;

λ_i – ваговий коефіцієнт, що характеризує важливість показника p_i .

У третьому розділі "Заходи регіональної політики забезпечення фінансової безпеки регіону" здійснено розподіл системи повноважень суб'єктів фінансової безпеки на державному та регіональному рівні стосовно прийняття рішень з ліквідації фінансових загроз та небезпек для реалізації заходів щодо забезпечення фінансової безпеки залежно від стану фінансової системи регіону; розроблено методичні підходи прогнозування стану фінансової безпеки регіону, зокрема обґрунтовано доцільність використання економетричної модифікації методу багатовимірної лінійної екстраполяції; здійснено прогноз фінансової безпеки Харківської області; розглянуті особливості формування регіональної політики забезпечення фінансової безпеки для регіонів України.

Проведено аналіз нормативно-правової бази з регулювання питань забезпечення фінансової безпеки України. Визначено склад органів державної влади, наділених повноваженнями приймати рішення, спрямованих на подолання загроз та небезпек фінансовій системі. Зокрема на державному рівні такі рішення приймають: Президент України (за наявності ознак екстремального стану), Рада національної безпеки і оборони України, Верховна Рада України, Служба безпеки України, Національний банк України, Кабінет Міністрів України, важлива роль належить Міністерству фінансів України та Міністерству внутрішніх справ України. Усі зазначені органи влади мають систематично здійснювати моніторинг стану фінансової безпеки регіонів та приймати відповідні рішення у межах їх компетенції. На регіональному рівні повинні здійснювати забезпечення фінансової безпеки обласні державні адміністрації та регіональні управління центральних органів виконавчої влади залежно від стану фінансової системи регіону.

Визначено, що прогнозування стану фінансової безпеки регіону повинно ґрунтуватися на таких же самих принципах, що й запропонована методика оцінювання, з метою забезпечення зіставлення критеріїв оцінки фінансової безпеки регіонів. Застосування класичних методів прогнозування не дозволяє визначити порогові значення показників фінансової безпеки через брак необхідної інформації. Доведено, що для прогнозування стану фінансової системи регіону доцільність використовувати економетричну модифікацію методу багатовимірної лінійної екстраполяції. Для прогнозування стану фінансової безпеки Харківської області на 2007–2008 рр. розроблено моделі декомпозиції часових рядів та здійснено прогноз значень її показників (табл. 3).

**Тренди та прогноз основних показників фінансової безпеки
Харківської області на 2007–2008 рр.**

Назва показника	Тренд показника	Величина достовірності в апроксимації R^2	Прогноз	
			на 2007 р.	на 2008 р.
1. Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн.	$Y_1 = 790,3x - 480,27$	0,8786	9003,33	9793,63
2. Індекси споживчих цін, %	Відсутній			
3. Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, тис. дол. США	$Y_3 = 8414,3e^{0,3922x}$	0,8371	1440338	2069339
4. Коефіцієнт покриття експортом імпорту	$Y_4 = -0,0848x + 0,9438$	0,959	0,35	0,27
5. Прострочена дебіторська заборгованість, тис. грн.	$Y_5 = -174571x + 3E+06$	0,825	1603432	1428861
6. Прострочена кредиторська заборгованість, тис. грн.	$Y_6 = -154569x + 4E+06$	0,6768	2763448	2608879
7. Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування, тис. грн.	$Y_7 = 488067x - 634779$	0,7513	3269757	3757824
8. Частка безробітних в загальній величині до економічно активного населення, %	$Y_8 = -1,2143x + 14,229$	0,9912	4,51	3,3
9. Обсяги заборгованості по виплаті заробітної плати, тис. грн.	$Y_9 = 655046e^{-0,4607x}$	0,9791	16429,9	10364,7
10. Відношення витрат до доходів населення	$Y_{10} = -0,0208x + 1,1617$	0,9665	0,9953	0,9745
11. Матеріальні втрати регіону внаслідок вчинення економічних злочинів, грн.	$Y_{11} = 3E+06x + 792794$	0,9522	18792794	21792794

Встановлено, що для здійснення прогнозу місячних чи квартальних значень показників фінансової безпеки регіонів необхідно визначити їх сезонні коливання. Аналіз динаміки значень показника "Відношення витрат до доходів населення" Харківської області за 2001–2006 рр. свідчить, що, як правило, в

першому півріччі має місце "накопичення" доходів населення (у тому числі й тіньових) на тлі невеликих витрат, у другому – переважають витрати над доходами (за рахунок попереднього накопичення). Прогноз цього показника відображає подальше зменшення різниці між витратами і доходами населення приблизно на 2–4 %. Аналіз динаміки значень показника "Індекси споживчих цін" Харківської області за 2001–2006 рр. показав, що протягом останніх п'яти років мінімальні значення спостерігались у серпні місяці, максимальні – у жовтні. Прогнози населення щодо їх забезпечення харчовими продуктами зумовлюють цінові коливання і тому показник "Індекси споживчих цін" важко піддається прогнозуванню.

Системно досліджено стан фінансової безпеки Харківської області. За запропонованою методикою поточний стан фінансової безпеки регіону в 2006 р. оцінено як безпечний. Для прогнозування стану фінансової безпеки Харківської області на 2007–2008 рр. розроблено моделі декомпозиції часових рядів та здійснено прогнозування значень показників фінансової безпеки цього регіону. Визначивши стан фінансової системи Харківської області та отримавши прогноз позитивної динаміки її показників (крім показників "Матеріальні втрати регіону внаслідок вчинення економічних злочинів" та "Коефіцієнт покриття експортом імпорту"), отримуємо прогноз стану цього регіону на 2007–2008 рр. як безпечний.

ВИСНОВКИ

Дисертація містить нові науково обґрунтовані результати, які розв'язують важливе науково-прикладне завдання – розроблення теоретико-методологічних засад оцінювання фінансової системи регіону та обґрунтування практичних рекомендацій забезпечення його фінансової безпеки. Результати дослідження є підставою для таких висновків:

1. Визначено, що фінансова безпека регіону являє собою стан економічного розвитку регіону, що характеризується необхідними фінансовими ресурсами для задоволення потреб населення регіону, виконання своїх функціональних зобов'язань усіма ланками фінансової системи стосовно захисту його фінансових інтересів, попередження фінансових загроз та небезпек, подолання фінансової кризи та забезпечення ефективного функціонування економіки регіону в цілому.

2. Обґрунтовано необхідність віднесення до принципів регіональної політики принцип своєчасності й адекватності заходів забезпечення фінансової безпеки, пов'язаних із попередженням, нейтралізацією та ліквідацією фінансових загроз і небезпек та захистом фінансових інтересів населення залежно від стану фінансової системи регіону.

3. Здійснено класифікацію станів фінансової системи регіону за ступенем інтенсивності прояву фінансових загроз та небезпек: безпечний – загрози не здатні завдати шкоди регіону; ускладнений – є потенційна можливість завдання

шкоди фінансовій системі регіону; загострений – небезпечний стан, який характеризується високою ймовірністю фінансових утрат та посиленням соціальної напруженості в регіоні (можливе виникнення заворушень); екстремальний – небезпечний післяпороговий стан, який характеризується реальною можливістю втрат регіоном продуктивних сил та низькою ймовірністю їх відновлення в короткий термін, реальним чи можливим заподіянням шкоди населенню регіону і навколишньому середовищу (групові порушення громадського порядку, масові безладдя, вибухи, аварії, катастрофи, землетруси, повені, селі, епідемії, епізоотії тощо).

4. Запропоновано оцінювати стан фінансової системи регіону шляхом послідовного порівняння поточних значень показників фінансової безпеки з їх пороговими значеннями (визначеними за допомогою методу Дельфи) у комплексі з аналізом тенденцій зміни цих показників. Оцінювання стану фінансової системи регіону необхідно здійснювати в наступній послідовності: на першому етапі виявляється наявність ознак екстремального стану; на другому – вимірюється стан соціальної напруженості в регіоні порівнянням індексів показників фінансової безпеки регіону з їх пороговими значеннями, тобто виявляються ознаки загостреного стану; на третьому етапі шляхом порівняння показників фінансової безпеки регіону з їх пороговими значеннями визначається, який є стан – безпечний чи ускладнений. На другому етапі також можна визначити ймовірність виникнення масових заворушень у регіоні. Запропонована методика дає можливість не тільки визначити стан фінансової системи конкретного регіону, а й виявити показники, значення яких вийшли за поріг безпечного стану, тобто відображає проблеми забезпечення безпеки в регіоні.

5. Обґрунтовано доцільність встановлення ефективності регіональної політики забезпечення фінансової безпеки шляхом порівняння диспропорцій регіонів у часі. Групування регіонів здійснено за методом кластерного аналізу, а кількість кластерів визначено на основі інформаційної теорії К. Шеннона.

6. Прогнозування стану фінансової системи регіону повинно ґрунтуватися на таких же самих принципах, що й запропонована методика оцінювання, на основі зіставлення критеріїв оцінки фінансової безпеки регіону. Застосування класичних методів прогнозування дозволяє визначити значення показників фінансової безпеки регіону на майбутній період, але не дає можливості встановити порогові значення цих показників через відсутність необхідної інформації. Доведено, що з причин невизначеності порогових значень показників фінансової безпеки регіону у наступних періодах доцільно використовувати економетричну модифікацію методу багатовимірної лінійної екстраполяції. Для здійснення прогнозу стану фінансової безпеки регіону запропонованим методом обґрунтовано необхідність розробки моделей декомпозиції часових рядів обраних показників.

7. Комплексно досліджено стан фінансової системи Харківської області. За запропонованою методикою поточний стан фінансової системи регіону в

2006 р. оцінено як безпечний. На основі прогнозованої позитивної динаміки показників фінансової безпеки (крім показників "Матеріальні втрати регіону внаслідок вчинення економічних злочинів" та "Коефіцієнт покриття експортом імпорту") її перспективний стан на 2007–2008 рр. визначено як безпечний. Застосування методичних підходів оцінювання та прогнозування стану фінансової системи регіону створює необхідну інформаційну базу для прийняття рішень щодо заходів забезпечення фінансової безпеки.

8. Визначено, що для забезпечення регіональної політики фінансової безпеки обласною державною адміністрацією та регіональними управліннями центральних органів виконавчої влади необхідно систематично здійснювати моніторинг стану фінансової системи. Для цього здійснено розподіл системи повноважень між суб'єктами фінансової безпеки на державному та регіональному рівні, запропоновано заходи щодо попередження, нейтралізації та ліквідації негативних факторів фінансової системи регіону.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях

1. Медвідь М.М. Фінансова безпека регіону: інтереси, загрози, індикатори, заходи щодо забезпечення фінансової безпеки // Вісн. ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Екон. сер. – 2005. – № 668. – С. 187-191.

2. Медвідь М.М. Визначення переліку показників для оцінювання стану фінансової безпеки регіонів // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 95. – С. 144-149.

3. Червяков І.М., Медвідь М.М. Аналіз та оцінка стану фінансової безпеки регіонів // Проблеми системного підходу в економіці: Зб. наук. пр. – К., 2006. – Вип. 18. – С. 110-115. (Особистий внесок автора: обґрунтовано визначення кількості кластерів при групуванні регіонів за схожістю їх значень показників фінансової безпеки).

4. Червяков І.М., Медвідь М.М. Методика оцінювання стану фінансової безпеки регіонів // Вісн. ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Екон. сер. – 2006. – № 743. – С. 79-83. (Особистий внесок автора: розробка методики оцінювання стану фінансової безпеки регіону).

Статті в інших наукових виданнях

5. Червяков І.М., Медвідь М.М. Визначення рівня фінансової безпеки держави // Право і безпека. – 2005. – Т. 4. – № 1. – С. 168-169. (Особистий внесок автора: розробка методики оцінювання стану фінансової безпеки держави).

6. Медвідь М.М. Вплив соціальної напруженості на фінансову безпеку регіону // Право і безпека. – 2006. – Т. 5. – № 4. – С. 170-173.

7. Белай С.В., Медвідь М.М. Прогнозування оперативної обстановки шляхом оцінювання соціальної напруженості в регіоні // Зб. наук. пр. НА ДПС

8. України. – Хмельницький, 2007. – Ч. II. – № 38. – С. 8-10. (Особистий

внесок автора: визначено перелік показників соціальної напруженості регіону, розроблено методику оцінювання соціальної напруженості в регіоні, здійснено кластерний аналіз регіонів за соціальною напруженістю).

Матеріали наукових конференцій

9. Червяков І.М. Медвідь М.М. Фінансова безпека як складова економічної безпеки держави // Вісті Кримінологічної асоціації України. Альманах. – Х., 2004. – Вип. 1. – С. 125-130.

10. Червяков І.М., Медвідь М.М. Фінансова злочинність, як загроза фінансовій безпеці держави // Проблеми забезпечення внутрішньої безпеки держави: Зб. тез наук.-практ. конф., 1 лютого 2005 р. – Х.: ВІ ВВ МВС України, 2005. – С. 46-47.

11. Медвідь М.М. Фінансові атаки та злочини, заходи щодо забезпечення фінансової безпеки регіону // Актуальні проблеми протидії економічній злочинності, тінізації та корупції в умовах формування ринкової економіки в Україні: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 30 вересня 2005 р. – Л.: Львів. держ. ун-т внутрішніх справ, 2006. – С. 92-94.

12. Медвідь М.М. Класифікація регіонів за станом фінансової безпеки // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. "Загальноекономічні та фінансові аспекти формування інноваційного потенціалу регіону", 29-30 березня 2007 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2007. – С. 54-56.

АНОТАЦІЯ

Медвідь М.М. Фінансова безпека регіонів України (на прикладі Харківської області). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка МОН України, Полтава, 2007.

Дисертація присвячена розробленню наукових положень та обґрунтуванню практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу забезпечення фінансової безпеки регіонів. У роботі поглиблено методологію дослідження системи фінансової безпеки регіонів. Обґрунтовано систему показників фінансової безпеки регіонів та визначені їх порогові значення. Запропоновано класифікацію станів фінансової системи регіонів, які розрізняються між собою проявом фінансових загроз та небезпек. Розроблено методику оцінювання стану фінансової системи регіонів, яка полягає у послідовному порівнянні показників фінансової безпеки з їх пороговими значеннями. Удосконалено методику прогнозування стану фінансової системи регіону, зокрема обґрунтовано доцільність використання економетричної модифікації методу багатовимірної лінійної екстраполяції. Оцінено стан

фінансової системи Харківської області та здійснено її прогноз.

Ключові слова: регіон, фінансова система регіону, фінансова безпека, регіональна політика, принципи, соціальна напруженість, модель, прогноз.

АННОТАЦІЯ

Медвидь М.М. Финансовая безопасность регионов Украины (на примере Харьковской области). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие производительных сил и региональная экономика. – Полтавский национальный технический университет им. Юрия Кондратюка МОН Украины, Полтава, 2007.

Диссертация содержит новые научно обоснованные результаты, которые решают важную научно-прикладную задачу – разработку теоретико-методологических основ оценивания состояния финансовой безопасности региона и обоснование практических рекомендаций относительно разработки комплекса экономико-математических моделей для управления финансовой безопасностью региона.

Предложена система показателей, которая комплексно характеризует состояние финансовой безопасности региона, основными критериями отбора которых были определены их общедоступность и нормативно установленная методология формирования. Исходя из этих критериев для оценивания финансовой безопасности регионов предложены такие показатели: темпы роста (уменьшения) валового регионального продукта в расчете на одного человека; доля просроченной дебиторской задолженности в общей величине дебиторской задолженности; доля просроченной кредиторской задолженности в общей величине кредиторской задолженности; индексы потребительских цен; объем иностранных инвестиций в расчете на одного человека; коэффициент покрытия экспортом импорт; доля безработных в отношении к общей величине экономически активного населения; отношение затрат к доходам населения; темпы роста (уменьшения) финансовых результатов от обычной деятельности к налогообложению; темпы роста (уменьшения) суммы долга по выплате заработной платы. Обоснована необходимость включения в эту систему нового показателя "Темпы роста (уменьшения) материальных потерь регионов вследствие совершения финансовых преступлений", что характеризует уровень финансовых потерь региона в результате противоправных действий.

Установлено отсутствие единой классификации состояний финансовой безопасности регионов. Обоснована целесообразность выделения таких четырех состояний в зависимости от проявления финансовых угроз и опасностей: безопасное – угрозы, не способные нанести ущерб региону; осложненное – существует потенциальная возможность нанесения вреда финансовой системе региона; обостренное – опасное состояние, которое характеризуется высокой вероятностью финансовых потерь и усилением

социальной напряженности в регионе; экстремальное – опасное послепороговое состояние, которое характеризуется не только реальной возможностью потерь регионом производительных сил, а и низкой вероятностью их восстановления в короткий срок, реальным или возможным причинением вреда населению региона и окружающей среде (групповые нарушения общественного порядка, массовые беспорядки, взрывы, аварии, катастрофы, землетрясения, наводнения, сели, эпидемии, эпизоотии и т.п.).

Разработана и автоматизирована в табличном процессоре Microsoft Excel методика оценивания состояния финансовой системы регионов, которая состоит в последовательном сравнении системы предложенных показателей финансовой безопасности с их пороговыми значениями (определенными с помощью экспертной оценки) в комплексе с анализом тенденций изменения этих показателей.

Прогнозирование состояния финансовой системы региона должно основываться на одних и тех же принципах, что и предложенная методика оценивания, с целью обеспечения сопоставления критериев оценки финансовой безопасности регионов. Доказано целесообразность использования эконометрической модификации метода многомерной линейной экстраполяции по причине неопределенности пороговых значений показателей финансовой безопасности региона в следующих периодах.

Системно исследовано состояние финансовой системы Харьковской области. По предложенной методике текущее состояние финансовой безопасности региона в 2006 г. оценено как безопасное. На основе прогнозируемой положительной динамики показателей финансовой безопасности (кроме показателя "материальные потери региона вследствие совершения экономических преступлений") ее перспективное состояние на 2007–2008 гг. определено как нормальное. Доказано, что комплексное применение методик оценивания и прогнозирования состояния финансовой безопасности региона создает необходимую информационную базу для управления процессом обеспечения финансовой безопасности отдельного региона.

Определен состав органов государственной власти, наделенных полномочиями принимать решения, направленные на преодоление угроз финансовой безопасности. На региональном уровне обеспечение финансовой безопасности должно осуществляться областными государственными администрациями и региональными управлениями центральных органов исполнительной власти.

Ключевые слова: регион, финансовая система региона, финансовая безопасность, региональная политика, принципы, социальная напряженность, модель, прогноз.

ANNOTATION

Medvid M.M. Financial Security of Region in Ukraine (Kharkiv Oblast as a model). – Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Economic Sciences in speciality 08.00.05 – Productive Forces Development and Regional Economy. – Poltava National Technical University named after Yuriy Kondratyuk, MES Ukraine, Poltava, 2007.

The dissertation is devoted to the elaboration of scientific concepts and the substantiation of practical recommendations as to improving financial safety of regions. The methodology of investigation of the system of financial safety of the regions has received further support through the paper. Parameters of financial security of the regions have been examined, and their marginal values have been determined. Classification of the conditions for financial regional safety which can depend of financial threats and dangers has been suggested. The procedure for evaluation of financial regional safety conditions has been developed. It includes a continuous comparison of the systemic parameters for financial safety against their marginal values. The prognosis of financial regional safety condition has been improved. In particular, the utility use of econometric modification of multi-regular linear extrapolation has been substantiated. Status of financial safety of Kharkiv oblast has been determined and prognosis.

Key words: regions, financial system of regions, financial safety, regional polisi, principles, social strain, model, prognosis.

**Редакційно-видавничий відділ
Полтавського національного університету
імені Юрія Кондратюка
36001, Полтава, пр. Першотравневий, 24**

Свідоцтво про внесення суб'єктів видавничої справи
До державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції. Серія ДК № 932 від 27.05.2002 р.

Папір офсетний. Друк RISO.
Ум. Друк. Арк. 0,9. Наклад 100 прим.
Формат 60×90/16. Зам. № 164 від 28.12.2007 р.